

EUROOPA KOHTU OTSUS (suurkoda)

13. juuni 2006 *

Kohtuasjas C-173/03,

mille esemeks on EÜ artikli 234 alusel Tribunale di Genova (Itaalia) 20. märtsi 2003. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 14. aprillil 2003, menetluses

Traghetti del Mediterraneo SpA (likvideerimisel)

versus

Itaalia Vabariik,

EUROOPA KOHUS (suurkoda),

koosseisus: president V. Skouris, kodade esimehed P. Jann, C. W. A. Timmermans (ettekandja), K. Schiemann ja J. Makarczyk, kohtunikud J. N. Cunha Rodrigues, R. Silva de Lapuerta, K. Lenaerts, P. Küris, E. Juhász ja U. Lõhmus,

* Kohtumenetluse keel: itaalia.

kohtujurist: P. Léger,
kohtusekretär: vanemametnik M. Ferreira,

arvestades kirjalikus menetluses ja 7. detsembri 2004. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades kirjalikke märkusi, mille esitasid:

- Traghetti del Mediterraneo SpA (likvideerimisel), esindajad: *avvocato* V. Roppo, *avvocato* P. Canepa ja *avvocato* S. Sardano,
- Itaalia valitsus, esindaja: I. M. Braguglia, keda abistasid *avvocato dello Stato* G. Aiello ja *avvocato dello Stato* G. De Bellis,
- Kreeka valitsus, esindajad: E. Samoni ja Z. Chatzipavlou ning M. Apessos, K. Boskovits ja K. Georgiadis,
- Iirimaa, esindaja: D. O'Hagan, keda abistasid P. Sreenan, SC, ja P. McGarry, BL,
- Madalmaade valitsus, esindaja: S. Terstal,

— Ühendkuningriigi valitsus, esindaja: R. Caudwell, keda abistas D. Anderson, QC, ja *barrister* M. Hoskins,

— Euroopa Ühenduste Komisjon, esindajad: D. Maidani ja V. Di Bucci,

olles 11. oktoobri 2005. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb üksikisikutele ühenduse õiguse rikkumisega tekitatud kahju eest liikmesriikide vastutuse põhimõtet ja tingimusi, juhul kui rikkumise on toime pannud siseriiklik kohus.
- 2 Eelotsusetaotlus esitati menetluse raames, mille algatas Itaalia Vabariigi vastu praegu likvideerimisel olev meretranspordiettevõtja Traghetti del Mediterraneo SpA (edaspidi „TDM”), et saada hüvitist kahju eest, mida ta kandis seetõttu, et Corte suprema di cassazione (kassatsioonikohus) tõlgendas vääralt ühenduse konkurentsija riigiabieeskirju, ning eriti seetõttu, et nimetatud kohus keeldus rahuldamast tema nõuet esitada Euroopa Kohtule ühenduse õiguse tõlgendamise küsimused.

Siseriiklik õiguslik raamistik

- 3 Õigusemõistmise käigus tekitatud kahju hüvitamist ja kohtunike tsiviilvastutust käsitleva 13. aprilli 1988. aasta seaduse nr 117 (legge n° 117 (sul) risarcimento dei danni cagionati nell' esercizio delle funzioni giudiziarie e responsabilità civile dei magistrati (*GIURI* nr 88, 15.4.1988, lk 3, edaspidi „seadus nr 117/88”)) artikli 1 lõike 1 kohaselt kehtib nimetatud seadus „üld-, haldus-, finants-, sõja- ja erikohtute kõikide liikmete suhtes, kes osalevad õigusemõistmises, olenemata nende ülesannete laadist, samuti teiste õigusemõistmises osalevate isikute suhtes”.
- 4 Seaduse nr 117/88 artikkel 2 sätestab:

„1. Iga isik, kellele on tekitatud põhjendamatult kahju käitumise, toimingu või otsusega kohtuniku poolt, kes on süüdi oma kohustuste tahtlikus rikkumises või tõsisel üleastumises, või õigusemõistmisest keeldumisega, võib esitada riigi vastu hagi, nõudes kantud varalise kahju ning vabadusekaotusest tuleneva mittevaralise kahju hüvitamist.

2. Vastutuse aluseks ei saa olla õigusnormide tõlgendamine ning faktiliste asjaolude ja tõendite hindamine õigusemõistmise raames.

3. Tõsine üleastumine on:

a) seaduse raske rikkumine vabandamatu hooletuse tõttu;

- b) toimikumaterjalide põhjal vaieldamatult kummutatud faktilise asjaolu jaatamine, mis on tingitud vabandamatust hooletusest;
- c) toimikumaterjalide põhjal vaieldamatult tuvastatud faktilise asjaolu eitamine, mis on tingitud vabandamatust hooletusest;
- d) isiklikku vabadust puudutava otsuse tegemine seaduses mitte ette nähtud juhul või ilma põhjendusest.

- 5 Seaduse nr 117/88 artikli 3 lõike 1 esimese lause kohaselt moodustab õigusemõistmisest keeldumise muu hulgas „kohtuniku poolt tema pädevusse kuuluvate toimingute tegemisest keeldumine, tegemata jätmine või nendega viivitamine, kui kõnesoleva toimingu tegemiseks ettenähtud tähtaja möödudes on isik taotlenud toimingu tegemist ning 30 päeva jooksul pärast vastava taotluse kohtukantseleisse saabumist ei ole võetud mingeid meetmeid, ilma et selleks oleks mõjuvat põhjust.”
- 6 Seaduse nr 117/88 järgmistes artiklites on täpsustatud tingimused ja eeskirjad, mille kohaselt võib selle seaduse artikli 2 või 3 alusel esitada kahju hüvitamise hagi, samuti hagi, mida võib tagantjärele esitada kohtuniku vastu, kes on süüdi oma kohustuste tahtlikus rikkumises või tõsisel üleastumises või isegi õigusemõistmisest keeldumises.

Vaidluse aluseks olevad asjaolud ja eelotsuse küsimused

- 7 TDM ja Tirrenia di Navigazione (edaspidi „Tirrenia”) on kaks meretranspordiettevõtjat, kes korraldasid 1970. aastatel regulaarset laevavahendust Mandri-Itaalia ning Sardiinia ja Sitsiilia saare vahel. 1981. aastal, olles sõlminud võlausaldajatega kokkuleppe, esitas TDM Tribunale di Napoli’le hagi Tirrenia vastu, nõudes kahju hüvitamist, mida ta oli varasematel aastatel kandnud Tirrenia rakendatud madalate hindade poliitika tõttu.
- 8 Sellega seoses väitis TDM veel seda, et tema konkurent on eiranud Itaalia tsiviilseadustiku artikli 2598 lõiget 3, mis käsitleb kõlvatut konkurentsi, ning rikkunud EMÜ asutamislepingu artikleid 85, 86, 90 ja 92 (EÜ asutamislepingu artiklid 85, 86, 90 ja 92, nüüd vastavalt EÜ artiklid 81, 82, 86 ning muudetuna EÜ artikkel 87), kuna tema arvates on Tirrenia rikkunud nimetatud lepingu olulisi eeskirju ning eelkõige kuritarvitanud oma valitsevat seisundit asjaomasel turul, rakendades omahinnast tunduvalt madalamaid hindu tänu riiklike toetuste saamisele, mille seaduslikkus ühenduse õiguse alusel on kaheldav.
- 9 Tribunale di Napoli 26. mai 1993. aasta otsusega, mida kinnitas Corte d’appello di Napoli 13. detsembri 1996. aasta otsus, jäeti kahju hüvitamise nõue rahuldamata põhjendusel, et kõnesoleva riigi ametivõimude antud toetused olid seaduslikud, kuna need vastasid avaliku huviga seotud eesmärkidele, milleks oli muu hulgas Mezzogiorno areng, ning igal juhul ei takistanud need laevavahendust, mis olnuks TDM-i mainitust erinev ja sellega konkureeriv. Seega ei saa Tirreniat kõlvatus konkurentsis süüdistada.

- 10 Leides omalt poolt, et nendes kahes kohtuotsuses on tehtud õiguslikke vigu, kuna muu hulgas põhinevad need asutamislepingu riigiabiieskirjade vääralt tõlgendusel, esitas TDM-i pankrotihaldur kassatsioonkaebuse Corte d'appello di Napoli otsuse peale, paludes Corte suprema di cassazione'l esitada EÜ asutamislepingu artikli 177 kolmanda lõigu (nüüd EÜ artikli 234 kolmas lõik) alusel Euroopa Kohtule ühenduse õiguse tõlgendamist käsitlevad küsimused.
- 11 Kuid Corte suprema di cassazione jättis selle taotluse 19. aprilli 2000. aasta otsusega nr 5087 (edaspidi „19. aprilli 2000. aasta otsus”) rahuldamata põhjendusel, et asja lahendanud kohtute seisukoht järgis asutamislepingu asjakohaste sätete sõnastust ning oli pealegi täielikult kooskõlas Euroopa Kohtu praktikaga, eelkõige 22. mai 1985. aasta otsusega kohtuasjas 13/83: parlament vs. nõukogu (EKL 1985, lk 1513).
- 12 Sellisele järeldusele jõudmiseks märkis Corte suprema di cassazione esiteks seoses asutamislepingu artiklite 90 ja 92 väidetava rikkumisega, et need artiklid lubavad teatud tingimustel teha erandi põhimõttelisest riigiabi keelust, et edendada vähemsoodsate piirkondade majandusarengut või rahuldada nõudlust kaupade ja teenuste järele, mida ei ole vaba konkurentsi tingimustes võimalik täielikult rahuldada. Nimetatud kohtu arvates on need tingimused käesolevas asjas täidetud, sest käsitletaval ajavahemikul (aastatel 1976–1980) sai massilist transporti Mandri-Itaalia ja kõnesolevate saarte vahel korraldada veokulude tõttu üksnes meritsi, nii et üha tungivama nõudluse rahuldamiseks seda liiki teenuste järele tuli kõnesoleva transpordi korraldamine usaldada kindlaksmääratud tariife rakendavale riikliku kontsessiooni saajale.
- 13 Sama kohtu arvates ei too kõnesoleva kontsessiooni olemasolust tulenev konkurentsi kahjustamine siiski kaasa seda, et antud riigiabi oleks automaatselt ebaseaduslik. Avaliku teenuse osutamiseks kontsessiooni andmisega kaasneb alati

implitsiitselt konkurentsi kahjustamine ning TDM ei ole tõendanud, et Tirrenia oleks kasutanud riigi antud abi tulu saamiseks muust tegevusest kui see, mille jaoks tegelikult toetust anti.

- 14 Corte suprema di cassazione lükkas asutamislepingu artiklite 85 ja 86 rikkumisest tuletatud väite kui alusetu tagasi põhjendusel, et merekabotaažiteenused ei olnud vaidlusaluste faktide toimumise ajal veel liberaliseeritud ning nende vähesus ja territoriaalne piiratus ei võimalda selgelt määratleda asjaomast turgu asutamislepingu artikli 86 mõttes. Selles kontekstis märkis kohus siiski, et kuigi nimetatud turu määratlemine on raske, on tegelik konkurents asjaomases sektoris ikkagi võimalik, kuna käesolevas asjas antud riigiabi oli suunatud vaid ühele tegevusele paljude seast, millega meretranspordiettevõtja traditsiooniliselt tegeleb, ning pealgi piirdus see vaid ühe liikmesriigiga.
- 15 Neil asjaoludel jättis Corte suprema di cassazione talle esitatud kassatsioonkaebuse rahuldamata, olles tagasi lükanud ka TDM-i esitatud väited, mis põhinesid kõlvatud konkurentsi käsitlevate siseriiklike õigusnormide rikkumisel ning sellel, et Corte d'appello di Napoli ei lahendanud TDM-i taotlust esitada Euroopa Kohtule asjakohased tõlgendamisküsimused. See rahuldamata jätmise otsus on aluseks eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleliolevale menetlusele.
- 16 Leides, et 19. aprilli 2000. aasta otsus põhineb asutamislepingu konkurentsi- ja riigiabieeskirjade ebatäpsel tõlgendusel ning väärar eeldusel, et selles valdkonnas on olemas Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika, esitas vahepeal likvideerimisele läinud TDM-i pankrotihaldur Tribunale di Genova'le hagi Itaalia Vabariigi vastu, nõudes, et viimaselt mõistetakse välja hüvitis kahju eest, mida kõnesolev äriühing kandis Corte suprema di cassazione tehtud tõlgendamisvigade tõttu ning seetõttu, et rikuti eelotsuse taotlemise kohustust, mis lasus viimati nimetatud kohtul EÜ artikli 234 kolmanda lõigu alusel.

- 17 Tuginedes sellega seoses eelkõige komisjoni 21. juuni 2001. aasta otsusele 2001/851/EÜ riigiabi kohta, mida Itaalia on andnud laevandusettevõtjale Tirrenia di Navigazione (EÜT L 318, lk 9) — otsus puudutab küll pärast põhikohtuasjas vaadeldava ajavahemiku möödumist antud toetusi, kuid võeti vastu menetluse tulemusel, mille Euroopa Ühenduste Komisjon algatas enne Corte suprema di cassazione kohtuistungit 19. aprilli 2000. aasta otsuseni viinud menetluses —, väitis TDM, et kui viimati nimetatud kohus oleks pöördunud Euroopa Kohtu poole, oleks edasikaebemenetluse tulemus olnud hoopis teistsugune. Nagu komisjon eespool mainitud otsuses, oleks Euroopa Kohuski rõhutanud merekabotaaži toimumist ühenduse ulatuses, samuti probleeme, mis tekivad riiklike toetuste asutamislepingu riigiabieeskirjadele vastavuse hindamisel, ning selle tulemusel oleks Corte suprema di cassazione tunnistanud Tirreniale antud riigiabi ebaseaduslikuks.
- 18 Itaalia Vabariik vaidlustab kahju hüvitamise hagi vastuvõetavuse, tuginedes seadusele nr 117/88 ja eelkõige selle artikli 2 lõikele 2, mille kohaselt õigusnormide tõlgendamine õigusemõistmise raames ei saa kaasa tuua riigi vastutust. Kuid kui eelotsusetaotluse esitanud kohus peaks hagi vastuvõetavaks tunnistama, väidab Itaalia Vabariik teise võimalusena, et hagi tuleks rahuldamata jätta, kuna eelotsusetaotluse esitamise tingimused ei ole täidetud ning 19. aprilli 2000. aasta kohtuotsus on jõustunud ja seda ei saa enam vaidlustada.
- 19 Neile argumentidele vastates tõstatab TDM küsimuse seaduse nr 117/88 vastavusest ühenduse õiguse nõuetele. Eelkõige väidab ta, et hagi vastuvõetavuse tingimused, mis on sätestatud selles seaduses ja mida on kinnitanud siseriiklike kohtute (sh Corte suprema di cassazione) hilisem sellealane praktika, on sedavõrd piiravad, et need muudavad erakordselt raskeks või isegi võimatuks saada riigilt hüvitist kohtuotsustega tekitatud kahju eest. Järelikult on kõnesolevad õigusnormid vastuolus põhimõtetega, mida Euroopa Kohus on sõnastanud eelkõige 19. novembri 1991. aasta otsuses liidetud kohtuasjades C-6/90 ja C-9/90: Francovich jt (EKL 1990, lk I-5357) ning 5. märtsi 1996. aasta otsuses liidetud kohtuasjades C-46/93 ja C-48/93: Brasserie du Pêcheur ja Factortame (EKL 1996, lk I-1029).

- 20 Kuna neil asjaoludel kahtles Tribunale di Genova tema menetluses oleva vaidluse lahenduses ning võimaluses laiendada eespool viidatud Euroopa Kohtu otsustes sõnastatud põhimõtteid õigusemõistmisele, otsustas ta menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:

„1. Kas [liikmes]riigi lepinguväline vastutus üksikisiku ees võib tekkida tema kohtunike vigade tõttu ühenduse õiguse kohaldamisel või ühenduse õiguse kohaldamata jätmise tõttu nende poolt ning eelkõige sellest, kui viimase astme kohus ei täida oma kohustust taotleda Euroopa Kohtult eelotsust asutamislepingu artikli 234 kolmanda lõigu alusel?

2. Kas juhul, kui liikmesriiki tuleb pidada vastutavaks tema kohtunike vigade eest ühenduse õiguse kohaldamisel ning eelkõige viimase astme kohtu poolt Euroopa Kohtult asutamislepingu artikli 234 kolmanda lõigu kohaselt eelotsuse taotlemata jätmise eest, on riigi vastutust kohtunike vigade eest käsitlevad siseriiklikud õigusnormid takistuseks kõnesoleva vastutuse tekkimisele — ning kas need on vastuolus ühenduse õiguse põhimõtetega —, kui need

— välistavad vastutuse, mis on seotud õigusnormide tõlgendamisega ning asjaolude ja tõendite hindamisega õigusemõistmise raames,

— piiravad riigi vastust juhtudega, mis on seotud kohtuniku tahtlusega või tõsise üleastumisega?”

- 21 Kohtuasjas C-224/01: Köbler tehtud 30. septembri 2003. aasta otsuse (EKL 2003, lk I-10239) kuulutamise järel edastas Euroopa Kohtu kohtusekretär eelotsusetaotluse esitanud kohtule nimetatud otsuse koopia ning küsimuse, kas otsuse sisu arvestades peab kohus oma eelotsusetaotluse menetlemist vajalikuks.
- 22 13. jaanuari 2004. aasta kirjas, mis saabus Euroopa Kohtusse sama aasta 29. jaanuaril, asus Tribunale di Genova pärast põhikohtuasja poolte ärakuulamist seisukohale, et eespool viidatud Köbleri otsus annab ammendava vastuse esimesele kahest tema esitatud küsimusest, nii et Euroopa Kohtul ei ole enam vaja esimesele küsimusele vastata.
- 23 Seevastu pidas ta vajalikuks jääda oma teise küsimuse juurde, selleks et Euroopa Kohus vastaks „[...] Köbleri otsuses sõnastatud põhimõtteid silmas pidades” küsimusele, kas „riigi vastutust kohtunike vigade eest käsitlevad siseriiklikud õigusnormid on takistuseks kõnesoleva vastutuse tekkimisele, kui need välistavad vastutuse, mis on seotud õigusnormide tõlgendamisega ning asjaolude ja tõendite hindamisega õigusemõistmise raames, ning piiravad riigi vastutust juhtudega, mis on seotud kohtuniku tahtlusega või tõsise üleastumisega”.

Eelotsuse küsimus

- 24 Kõigepealt tuleb märkida, et eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva menetluse esemeks on hagi, millega taotletakse riigivastutuse kohaldamist seoses kõrgeima kohtu otsusega, mille peale ei saa edasi kaevata. Küsimust, mille juurde eelotsusetaotluse esitanud kohus jääb, tuleb seega käsitada puudutavana sisuliselt küsimust, kas ühenduse õigusega ja eelkõige eespool viidatud Köbleri otsuses

Euroopa Kohtu sõnastatud põhimõtetega on vastuolus sellised siseriiklikud õigusnormid nagu põhikohtuasjas käsitletavat normid, mis ühelt poolt välistavad liikmesriigi vastutuse kahju eest, mida on üksikisikule tekitanud viimase astme siseriiklikule kohtule omistatav ühenduse õiguse rikkumine, kui rikkumine tuleneb õigusnormide tõlgendamisest või faktiliste asjaolude ja tõendite hindamisest kõnesoleva kohtu poolt, ning mis teiselt poolt veel piiravad seda vastutust üksnes kohtuniku tahtlusega ja tõsise üleastumisega.

- 25 Nii TDM-i kui ka komisjoni arvates tuleb sellele küsimusele vastata tingimata jaatavalt. Kuna faktiliste asjaolude ja tõendite hindamine ning õigusnormide tõlgendamine on õigusemõistmisele omased, tähendaks sellistel juhtudel riigivastutuse välistamine üksikisikutele kõnesoleva tegevusega tekitatud kahju eest tegelikkuses seda, et riik vabaneb igasugusest vastutusest ühenduse õiguse rikkumise eest, mille on toime pannud kohtud.
- 26 Ka vastutuse piiramine üksnes kohtuniku tahtluse või tõsise üleastumise juhtudega viib selleni, et riik vabaneb tegelikult igasugusest vastutusest, sest esiteks ei saa kohtuotsusega tekitatud kahju hüvitamise hagi lahendav kohtunik vabalt hinnata „tõsise üleastumise” mõistet, mille siseriiklik seadusandja on rangelt piiritlenud, andes eelnevalt tõsise üleastumise juhtude ammendava loetelu.
- 27 Teiseks nähtub TDM-i arvates Itaalias seaduse nr 117/88 rakendamisel saadud kogemustest, et nimetatud riigi kohtud ja eelkõige Corte suprema di cassazione tõlgendasid seda seadust ning mõisteid „tõsine üleastumine” ja „vabandamatu hooletus” väga kitsalt. Viimati nimetatud kohus tõlgendas neid mõisteid kui

„ilmselget, rasket ja ulatuslikku õiguse rikkumist” või nii, et need sisaldavad „kõigi loogiliste kriteeriumidega vastuolus olevat” tõlgendust, mis praktikas viis selleni, et riigi vastu esitatud kaebused jäeti peaaegu süstemaatiliselt rahuldamata.

- 28 Seevastu Itaalia valitsus, keda selles küsimuses toetavad Iirimaa ning Ühendkuningriigi valitsus, on seisukohal, et sellised siseriiklikud õigusnormid nagu põhikohtuasjas käsitletavat normid on ühenduse õiguse põhimõtetega täielikus kooskõlas, sest nende normidega on ühelt poolt saavutatud õige tasakaal kohtute sõltumatuse säilitamise vajaduse ja õiguskindluse nõuete vahel ning teiselt poolt tagatud üksikisikutele tõhus kohtulik kaitse ühenduse õiguse kõige ilmsemate rikkumiste korral, mille on toime pannud kohtud.
- 29 Seda arvestades peaks liikmesriikide vastutus — kui sellega tuleb nõustuda — kõnesolevatest rikkumistest tuleneva kahju eest piirduma vaid juhtudega, mil saab tuvastada ühenduse õiguse piisavalt selge rikkumise. Kuid vastutust ei teki juhul, kui siseriiklik kohus on lahendanud asja asutamislepingu artiklite tõlgenduse alusel, mida piisavalt kajastavad selle kohtu esitatud põhjendused.
- 30 Sellega seoses tuleb märkida, et eespool viidatud Köbleri otsuses, mis kuulutati enne eelotsusetaotluse esitanud kohtu pöördumist Euroopa Kohtu poole, märkis Euroopa Kohus, et põhimõte, mille kohaselt on liikmesriik kohustatud hüvitama talle omistatava ühenduse õiguse rikkumisega üksikisikutele tekitatud kahju, kehtib kõigi ühenduse õiguse rikkumiste korral, olenemata sellest, millise riigiorgani tegevusest või tegevusetusest liikmesriigi kohustuste rikkumine tuleneb (vt kõnesoleva otsuse punkt 31).

- 31 Tuginedes sellega seoses eelkõige kesksele rollile, mis on kohtutel üksikisikutele ühenduse õigusnormidest tulenevate õiguste kaitsmisel, ning asjaolule, et viimase astme siseriiklik kohus on määratluse järgi viimane kohtuaste, kus nad saavad neile ühenduse õigusega antud õigustele tugineda, on Euroopa Kohus sellest järeldanud, et nimetatud õiguste kaitse nõrgeneks — ja neid õigusi andvate ühenduse õigusnormide täielik toime muutuks küsitavaks —, kui oleks välistatud, et üksikisikud võivad teatud tingimustel saada hüvitist kahju eest, mida nad on kandnud viimase astme siseriikliku kohtu otsuse tõttu, millega on rikutud ühenduse õigust (vt eespool viidatud Köbleri otsus, punktid 33–36).
- 32 Õigusemõistmise spetsiifilisust ja õiguskindluse legitiimseid nõudeid arvesse võttes ei ole riigivastutus sellisel juhul piiramatul. Euroopa Kohus on otsustanud, et kõnesolev vastutus saab tekkida üksnes erandlikul juhul, kui viimase astme siseriiklik kohus on kohaldatavat õigust ilmselgelt rikkunud. Tehes kindlaks, kas see tingimus on täidetud, peab hüvitisnõuet lahendav siseriiklik kohus võtma sellega seoses arvesse kõiki tema käsitletavat olukorda iseloomustavaid tegureid, eelkõige rikutud õigusnormi selguse ja täpsuse astet, rikkumise tahtlikkust, õigusliku vea vabandavatust või vabandamatust, asjakohasel juhul seisukohta, mille on võtnud ühenduse institutsioon, samuti seda, kui kõnesolev kohus on jätnud täitmata oma kohustuse taotleda eelotsust EÜ artikli 234 kolmanda lõigu alusel (eespool viidatud Köbleri otsus, punktid 53–55).
- 33 Üksikisikutele ühenduse õigusega antud õiguste tõhusa kohtuliku kaitse tagamise vajadusega seotud analoogiliste kaalutlustega on samamoodi vastuolus, kui riigivastutuse mittetekkimise ainsaks aluseks on asjaolu, et viimase astme siseriiklikule kohtule omistatav ühenduse õiguse rikkumine tuleneb õigusnormide tõlgendamisest selle kohtu poolt.

- 34 Ühelt poolt on õigusnormide tõlgendamine õigusemõistmisele olemuslik, kuna käsitletavast valdkonnast olenemata peab kohus, kellele on esitatud erinevaid ja vastukäivaid argumente, tavaliselt tõlgendama asjassepuutuvaid — siseriiklikke ja/ või ühenduse — õigusnorme, et lahendada menetletav vaidlus.
- 35 Teiselt poolt ei saa välistada, et kohaldatava ühenduse õiguse ilmselge rikkumine pannakse toime nimelt tõlgendamise käigus, juhul kui kohus annab näiteks ühenduse materiaal- või menetlusõiguslikule normile selgelt vääralt ulatuse, eelkõige arvestades asjassepuutuvat Euroopa Kohtu praktikat vastavas valdkonnas (vt selle kohta eespool viidatud Köbleri otsus, punkt 56), või kui ta tõlgendab siseriiklikku õigust viisil, mis tegelikkuses viib kohaldatava ühenduse õiguse rikkumiseni.
- 36 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 52 märkis, viiks sellises olukorras igasuguse riigivastutuse välistamine põhjusel, et ühenduse õiguse rikkumine tuleneb õigusnormide tõlgendamisest kohtu poolt, selleni, et põhimõte, mille Euroopa Kohus on sõnastanud eespool viidatud Köbleri otsuses, kaotaks oma tähenduse. Veelgi enam kehtib see tõdemus viimase astme kohtute suhtes, kellele on pandud ülesanne tagada riigi tasandil õigusnormide ühetaoline tõlgendamine.
- 37 Samasugune järeldus tuleb teha õigusakti osas, mis üldiselt välistab igasuguse riigivastutuse juhul, kui selle riigi kohtule omistatav rikkumine tuleneb faktiliste asjaolude ja tõendite hindamisest.

- 38 Ühelt poolt on seesugune hindamine samamoodi kui õigusnormide tõlgendamine õigusemõistmisele olemuslik, kuna konkreetset asja lahendava siseriikliku kohtu esitatud tõlgendusest olenemata sõltub nende õigusnormide kohaldamine kõnesoleva asja suhtes sageli hinnangust, mille kohus on andnud selles asjas esinevatele faktilistele asjaoludele ning sel eesmärgil kohtuasja poolte esitatud tõendite väärtusele ja asjakohasusele.
- 39 Teiselt poolt võib selline hindamine — mis sageli eeldab keerukat analüüsi — teatud tingimustel samuti viia kohaldatava õiguse ilmselge rikkumiseni, olenemata sellest, kas hindamine toimus tõendamiskoormust, tõendite väärtust või tõendite lubatavust käsitlevate erinormide kohaldamisel või faktiliste asjaolude juriidilist kvalifitseerimist nõudvate normide kohaldamisel.
- 40 Sellises olukorras igasuguse riigivastutuse välistamine juhul, kui siseriiklikule kohtule etteheidetav rikkumine on seotud faktiliste asjaolude või tõendite hindamisega tema poolt, viiks samuti selleni, et kaoks eespool viidatud Köbleri otsuses sõnastatud põhimõtte kasulik mõju viimase astme siseriiklikele kohtutele omistatavate ühenduse õiguse ilmselgete rikkumiste osas.
- 41 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktides 87–89 märkis, kehtib see ka konkreetsemalt riigiabi valdkonnas. Selles valdkonnas igasuguse riigivastutuse välistamine põhjusel, et siseriikliku kohtu toimepandud ühenduse õiguse rikkumine tulenes faktiliste asjaolude hindamisest, võib nõrgendada üksikisikutele antud protsessuaalseid tagatise, kuna asjassepuutuvatest asutamislepingu sätetest neile tulenevate õiguste kaitse sõltub suurel määral järjestikku toimuvast faktiliste asjaolude juriidilisest kvalifitseerimisest. Juhul kui riigivastutus oleks absoluutselt välistatud faktiliste asjaolude hindamise tõttu kohtu poolt, puuduks üksikisikutel

igasugune kohtulik kaitse, kui viimase astme siseriiklik kohus teeb eespool mainitud faktiliste asjaolude kvalifitseerimise kontrollimisel ilmse vea.

- 42 Riigivastutuse piiramise kohta üksnes kohtuniku tahtluse või tõsise üleastumise juhtudega tuleb sarnaselt käesoleva otsuse punktiga 32 märkida, et Euroopa Kohus on eespool viidatud Köbleri otsuses leidnud, et riigi vastutus viimase astme siseriiklikule kohtule omistatava ühenduse õiguse rikkumisega üksikisikule tekitatud kahju eest saab tekkida üksnes erandlikul juhul, kui nimetatud kohus on kohaldatavat õigust ilmselgelt rikkunud.
- 43 Ilmselge rikkumise hindamisel lähtutakse kindlast hulgast kriteeriumidest, nagu rikutud normi selguse ja täpsuse aste, tehtud õigusliku vea vabandatavus või vabandamatus või asjaolu, et kõnesolev kohus on jätnud täitmata oma kohustuse taotleda eelotsust EÜ artikli 234 kolmanda lõigu alusel, ning ilmselge rikkumine on igal juhul eeldatav, kui asjassepuutuv otsus ilmselgelt eirab Euroopa Kohtu praktikat vastavas valdkonnas (eespool viidatud Köbleri otsus, punktid 53–56).
- 44 Kuigi ei saa välistada, et siseriiklikus õiguses on täpsustatud rikkumise laadi või raskusastet käsitlevad kriteeriumid, mis peavad olema täidetud, et saaks kohaldada riigi vastutust viimase astme siseriiklikule kohtule omistatava ühenduse õiguse rikkumise eest, ei või need kriteeriumid mingil juhul kehtestada rangemaid nõudeid kui kohaldatava õiguse ilmselge rikkumise tingimusest tulenevad nõuded, nagu seda on täpsustatud eespool viidatud Köbleri otsuse punktides 53–56.

- 45 Kui viimane tingimus on täidetud, tekib õigus hüvitisele seega siis, kui on tuvastatud, et rikutud õigusnormi eesmärk on anda õigusi üksikisikutele ning et väidetava ilmselge rikkumise ja asjaomasele isikule tekkinud kahju vahel on otsene põhjuslik seos (vt selle kohta eelkõige eespool viidatud Francovich'i otsus, punkt 40; Brasserie du Pêcheur'i ja Factortame'i otsus, punkt 51, ning Köbleri otsus, punkt 51). Nagu nähtub eelkõige Köbleri otsuse punktist 57, on need kolm tingimust vajalikud ja piisavad, et üksikisikutel tekiks õigus saada hüvitist, välistamata samas seda, et siseriikliku õiguse alusel võib riigivastutus tekkida vähem piiravatel tingimustel.
- 46 Kõiki eespool esitatud kaalutlusi arvesse võttes tuleb seega eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimusele, nagu see sõnastati ümber 13. jaanuari 2004. aasta kirjas, vastata, et ühenduse õigusega on vastuolus siseriiklik õigusakt, millega on liikmesriigi vastutus kahju eest, mida on üksikisikule tekitanud viimase astme siseriiklikule kohtule omistatav ühenduse õiguse rikkumine, üldiselt välistatud, kui rikkumine tuleneb õigusnormide tõlgendamisest või faktiliste asjaolude ja tõendite hindamisest kõnesoleva kohtu poolt. Ühenduse õigusega on vastuolus ka siseriiklik õigusakt, mis piirab sellise vastutuse tekkimise üksnes juhtudega, mil tegemist on kohtuniku tahtlusega või tõsise üleastumisega, kui sellise piiramise tulemusel on välistatud liikmesriigi vastutuse tekkimine muudel kohaldatava õiguse ilmselge rikkumise juhtudel, nagu seda on täpsustatud eespool viidatud Köbleri otsuse punktides 53–56.

Kohtukulud

- 47 Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule märkuste esitamisega seotud kulused, v.a poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (suurkoda) otsustab:

Ühenduse õigusega on vastuolus siseriiklik õigusakt, millega on liikmesriigi vastutus kahju eest, mida on üksikisikule tekitanud viimase astme siseriiklikule kohtule omistatav ühenduse õiguse rikkumine, üldiselt välistatud, kui rikkumine tuleneb õigusnormide tõlgendamisest või faktiliste asjaolude ja tõendite hindamisest kõnesoleva kohtu poolt.

Ühenduse õigusega on vastuolus ka siseriiklik õigusakt, mis piirab sellise vastutuse tekkimise üksnes juhtudega, mil tegemist on kohtuniku tahtlusega või tõsise üleastumisega, kui sellise piiramise tulemusel on välistatud liikmesriigi vastutuse tekkimine muudel kohaldatava õiguse ilmselge rikkumise juhtudel, nagu seda on täpsustatud Köbleri kohtuasjas (C-224/01) tehtud 30. septembri 2003. aasta otsuse punktides 53–56.

Allkirjad